

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Добрушиної Марії Юріївни

«Номінативний простір концепту LANGUAGE POLICY:

лінгвокогнітивний та лінгводискурсивний аспекти»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними планами та галузевими науковими програмами.

Мовознавчі студії початку ХХІ століття здебільшого характеризуються зацікавленістю у вивченні мовних феноменів, специфіка яких знаходить витлумачення при переході до царини ментальних процесів, що характеризує актуальність розвідок виконаних у річищі когнітивної лінгвістики, особливо із урахуванням загальнолінгвістичних та новітніх досягнень та надбань з метою проведення різноаспектних досліджень на різнорівневому мовному та мовленнєвому матеріалі. Наукові досягнення лінгвістики сьогодення, рівно як і специфіка дискурсивного переломлення одиниць мови, ставлять перед лінгвістами нове коло проблем, у зв'язку із чим до фокусу уваги дослідників потрапляють концепти англomовної картини світу, до яких належить, зокрема, і концепт LANGUAGE POLICY.

Концептуальні студіювання безперечно є актуальними з огляду на деяку теоретичну невизначеність, що сприяє багатогранності прикладного застосування таких теоретичних засад. Концепт – одне з базових явищ когнітивної лінгвістики, аналіз якого дозволяє систематизувати й узагальнити як загальноприйнятні уявлення, так і глибинні особливості сприйняття лінгвальних структур. Хоча в когнітивістиці існують поодинокі наробки, що присвячено вивченню лінгвальної репрезентації концепту LANGUAGE POLICY, дотепер досліджуваний концепт зберігає дещо дискусійний статус у понятійній системі англійської мови, лишаючи чималий простір для

дослідницького пошуку.

Отже, **актуальність** розвідки Марії Юріївни Добрушиної, зумовлена поглибленим інтересом до встановлення характерних особливостей відображення явища *мовної політики*, її вербалізації за допомогою засобів, що асистують визначенню специфіки сприйняття світу певним етносом, а також до моделювання номінативного простору як засобу відтворення особливостей вербалізації концепту LANGUAGE POLICY (с. 22).

Насущність рецензованої праці полягає у виконанні її у межах загальної антропоцентричної парадигми мовознавства, яка сформувала наукові передумови дослідження концептуальних структур і способів концептуальної організації знання в процесах творення та сприйняття дискурсу.

Дисертацію виконано в межах концептуальних студіювань як пряму досліджень комплексної наукової теми кафедри англійської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми англійської картини світу: мультиаспектний аналіз» (номер державної реєстрації 0122U001285). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 6 від 21.11.2019).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна.

Структуру роботи зорієнтовано на вирішення основних завдань, спрямованих на досягнення поставленої мети. Наукова робота є чітко структурованою, основні положення розкрито в трьох розділах.

Детальне вивчення дисертаційної розвідки та наукових публікацій М. Ю. Добрушиної дає підстави висновкувати про обґрунтованість та достовірність отриманих результатів. Для лексико-семантичного аналізу досліджуваного концепту дисертантка опрацювала 50 лексикографічних та нелексикографічних джерел, також проаналізовано 27 текстів освітнього дискурсу та 16 текстів політичного та юридичного дискурсів, разом із

корпусними даними, що підкреслює ґрунтовність дисертаційної розвідки. Практичне опрацювання фактичного матеріалу побудовано з урахуванням лінгвокогнітивного підходу та розглянуто за допомогою методів концептуального (О. Селіванова, С. Жаботинська, Н. Плотнікова) та семантико-когнітивного аналізу.

На думку авторки *наукова новизна* дисертаційної роботи полягає в тому, що «на основі лінгвокогнітивного та лінгводискурсивного аналізів уперше розглянуто явище language policy» як концепт LANGUAGE POLICY, а саме порівняно явища «номінативного простору та номінативного поля в межах лінгвокогнітивного студіювання концепту LANGUAGE POLICY» та обґрунтовано «доцільність уживання цих двох явищ як синонімів у межах дослідження концепту LANGUAGE POLICY»; також увиразнено «галузь дослідження концепту LANGUAGE POLICY в лінгвістичному спрямуванні, зокрема через встановлення лексико-семантичної варіативності номінанта концепту LANGUAGE POLICY в лінгводискурсивному аспекті; з'ясовано засоби вербалізації концепту LANGUAGE POLICY на матеріалі асоціативного експерименту в мультикультурному аспекті; проведено корпусний аналіз для встановлення вербалізаторів досліджуваного концепту в лінгвістичному напрямі» (с. 25). Вважаємо за доречне додати тезу про те, що в межах цієї розвідки здійснено комплексний аналіз концепту LANGUAGE POLICY з огляду на сучасні тенденції як у когнітології, так і в загальнонауковій парадигмі.

Наукове значення розвідки зумовлено тим, що лінгвокогнітивний аналіз ґрунтується не винятково на лексикографічних та нелексикографічних джерелах, а й на реальному мовному матеріалі, наданому носіями мови.

Не викликає сумніву, що кількість проаналізованих лексичних одиниць – 3905 – є істотною для висновків щодо лінгвокогнітивних та лінгводискурсивних особливостей вербалізації концепту LANGUAGE POLICY.

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його

використання.

М. Ю. Добрушина зауважує, що *метою* розвідки є дослідження «лінгвокогнітивних та лінгводискурсивних особливостей концепту LANGUAGE POLICY з погляду когнітивної лінгвістики» (с. 23), що повністю розкривається авторкою на сторінках дисертації.

У першому розділі дисертантка аналізує теоретико-методологічний складник вивчення концепту LANGUAGE POLICY, де порівнює явища номінативного простору та номінативного поля, узагальнюючи їх як синоніми в межах представленої розвідки. Така тотожність сприяє широкому студіюванню концепту, що уможливлює залучення різнобічних підходів, методів та прийомів. У подальшому такий висновок призвів до структурування власної методики та визначення логічної послідовності етапів аналізу концепту LANGUAGE POLICY й розкриття особливостей його вербалізації як в лінгвокогнітивному, так і в лінгводискурсивному аспектах (с. 77).

Теоретичне значення результатів дисертаційної розвідки визначено внеском результатів дослідження засобів вербалізації концепту LANGUAGE POLICY до когнітивної семантики, лексикології, лінгвокогнітивного дослідження концептів. а також дають змогу поглибити розуміння процесів номінації, формування номінативного простору та поля. Зроблено висновок про те, що явище номінативного простору в межах дослідження концепту LANGUAGE POLICY збігається з явищем номінативного поля, за спільністю ознак та спрямованістю дослідження (с. 26). Ґрунтуючись на здобутках вітчизняних мовознавців, дисертантка виокремила ключові компоненти явища «концепт» (с. 38-39), виразність яких спостерігаємо протягом всієї роботи. Узагальнено широку варіативність підходів до визначення «концепту» до двох ключових: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний (с. 87).

Практичне значення роботи зумовлене можливістю залучення її результатів під час викладання нормативних курсів, як-от «Лексикологія основної іноземної мови», або під час розроблення та впровадження

дисциплін за вибором, зокрема «Когнітивна лінгвістика». Результати наукових пошуків можна використати під час створення навчально-методичних посібників для здобувачів вищої освіти, а також під час укладання словників, довідників та глосаріїв з англійської мови.

Зауважимо, що комплексний характер студіювання сприяє апелюванню до наукового апарату різних лінгвістичних напрямів, у яких можуть бути представлені результати наукових здобутків: когнітивна лінгвістика, лексикологія, корпусна лінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика тощо.

4. Зміст та завершеність дослідження.

Однією з переваг розвідки є чітка композиційна побудова, яка дозволяє слідкувати за послідовністю етапів дослідження та узагальненням результатів. Змістовне наповнення всіх трьох розділів є достатньо збалансованим.

Дисертаційна праця М. Ю. Добрушиної містить анотацію, вступ, три розділи, висновки до розділів, а також загальні висновки, список використаних джерел та два додатки.

Анотація до наукової розвідки та опубліковані праці за змістом повністю відповідають меті та змісту дисертаційній роботі.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, ступінь розробленості теми, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт та предмет розвідки, зазначено кількість матеріалу дослідження, окреслено теоретико-методологічну базу розвідки, схарактеризовано наукову новизну та теоретичне і практичне значення результатів. Про ґрунтовність публікацій свідчить широка географія апробацій результатів дослідження на міжнародних конференціях.

Перший розділ «Теоретичне підґрунтя дослідження концепту LANGUAGE POLICY» присвячено теоретико-методологічним засадам студіювання концепту LANGUAGE POLICY. Ґрунтовний теоретичний фундамент складають сучасні вітчизняні (О. Селіванова, М. Полюжин, Н. Таценко, В. Старко, С. Жаботинська, А. Мартинюк тощо) та зарубіжні джерела (Т. ван Дейк, Р. В. Ленекер, А. Вергаген тощо).

У цьому розділі наявна широка варіативність підходів до визначення явища «концепт», яку, на нашу думку, варто було б детальніше узагальнити з огляду на аналіз концепту LANGUAGE POLICY.

Для вирішення поставленої мети та завдань дисертантка спирається на лінгвокогнітивний підхід, аргументуючи це тим, що «дослідження ґрунтується на комбінації лексико-семантичного аналізу та експериментальних досліджень, і з урахуванням збору та оброблення даних для виконання асоціативного експерименту, а також застосування методів корпусного аналізу, можна визначити його спрямування як лінгвокогнітивне». Така ідея пронизує всю роботу, що вказує на узгодженість думок та поглядів авторки.

Другий розділ «Номінативний простір концепту LANGUAGE POLICY крізь призму лексико-семантичних досліджень» присвячено встановленню лінгвістичного складника концепту LANGUAGE POLICY, описові його лексем-конституентів і виокремленню лексико-семантичних варіантів номінанта *language policy*.

Лексико-семантичну особливість досліджуваного концепту оприявлено за допомогою детального дефінітивного аналізу, куди залучено 50 визначень різного характеру. На сторінках другого розділу (с. 126-128) авторка надає концептуальні метафори, що увиразнюють концепт LANGUAGE POLICY (як-от MULTILINGUALISM IS MOSAIC або LANGUAGE PLANNING IS AN ORGAN, де, за ствердженням Марії Юрїївни, «науку розглядають як тіло, а її складові – органи» (с. 126-127)).

Третій розділ «Номінативний простір концепту LANGUAGE POLICY в контексті когнітивно-дискурсного аналізу» присвячено визначенню ролі асоціативного експерименту у дослідженні вербалізаторів концепту LANGUAGE POLICY. Також залучено корпусну методику, що спрямовано на текстовий аналіз досліджуваного концепту з урахуванням частотності вживання (як пише дисертантка: «Найбільший обсяг – the News on the Web (корпус NOW) – 2653 згадування» (с. 170), а, наприклад, «Частота вживання лексичної одиниці *language policy* в COCA становить 43 згадування» (с. 171)).

У третьому розділі також представлено виразні контексти, які сприяють глибшому розумінню різноманітності вербалізації досліджуваного концепту (с. 176-179). Вважаємо такі контексти доречними, адже, одним із завданням є «провести верифікацію отриманих результатів унаслідок корпусного аналізу» (с. 23). Новаторським, на нашу думку, є й залучення інструментарію штучного інтелекту.

Зазначимо, що ілюстративний матеріал у вигляді польових структур унаочнює розуміння особливостей вербалізації досліджуваного концепту.

Зауважимо, що висновки до розділів та загальні висновки відповідають визначеним завданням. Висновки до розділів логічно резюмують відповідні частини роботи, а загальні висновки є послідовними та підсумовують результати розвідки.

У додатках представлено зразок анкети асоціативного експерименту та наведено особливості перетину лексико-семантичних варіантів.

Схвально, що кропітка, аналітична робота з теоретичними й джерелами ілюстративного матеріалу, помножена на ерудицію здобувачки в дотичних до дисертації гуманітарних питаннях, стала запорукою виважених, відповідним чином структурованих, науково обґрунтованих висновків, що наближають нас до розкриття ментальних процесів категоризації навколишньої дійсності та розуміння її морально-ціннісних установок.

Порушень академічної доброчесності в дисертації не виявлено.

5. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції.

Дисертаційна розвідка Марії Юріївни Добрушиної є завершеним самостійним дослідженням, проте містить деякі дискусійні положення. Вважаємо, що такі положення сприятимуть уточненню та повноті опису результатів дослідження.

1. Маємо зауважити, що низка теоретичних положень, сформульованих мовознавцями, на які спирається М. Ю. Добрушина, містять або аналітичний характер, або лише є частково залученими до прикладного опису концепту. Розглядаючи підходи до розуміння концепту в п. 1.3. «Варіативність підходів

до вивчення концептів», авторка надає аналітичний огляд деяким з них без їхнього практичного застосування (с. 53 – лінгвофілософський підхід, с. 54 – філософсько-культурологічний підхід тощо).

2. На сторінках першого розділу дисертантка описує методи лінгвокультурологічного дослідження концептів (с. 72-73), приділяючи їм багато уваги, проте на сторінках розділів 2 та 3 не представлено практичне залучення цих методів до опису досліджуваного концепту. Авторка пояснює це тим, що «вказані методи могли бути залучені до нашого дослідження, проте, результати асоціативного експерименту показують, що явище *language policy* не набуло загальноприйнятого значення, власне концепт *LANGUAGE POLICY* ще не повністю вийшов на рівень «від культури до індивідуальної свідомості»» (с. 73). На нашу думку, було б доцільно продемонструвати прикладне застосування деяких методів лінгвокультурології, адже, за твердженням дисертантки, концепт *LANGUAGE POLICY* «містить культурні складники, які залежать від екстралінгвістичних чинників» (с. 73). Вважаємо, що такий аналіз міг би увиразнити та унаочнити варіативність вербалізації досліджуваного концепту.

3. У розділі 2 з'являється поняття когнітивного компоненту: «зона ближньої периферії *groups (групи)* охоплює щонайменше 35 когнітивних компонентів» (с. 103). Це доволі цікаве потрактування асоціативних складників концепту. У подальшому дисертантка неодноразово звертається до нього, але не наводить критеріїв його визначення та дефініювання. Просимо коментарів.

4. У підрозділі 2.4. «Лексико-семантична варіативність номінанта *language policy* концепту *LANGUAGE POLICY* в лінгводискурсивному аспекті», дисертантка пише про те, що «метою є розширення меж дослідження концепту *LANGUAGE POLICY* в лінгвістичному напрямі, а саме встановлення лексико-семантичної варіативності номінанта концепту *LANGUAGE POLICY* в лінгводискурсивному аспекті» (с. 125-126). У теоретико-методологічному розділі розвідки детально описано підходи до

визначення феномену «концепт», де зазначено, що лінгвістичний підхід ґрунтується на дефінітивному аналізі (с. 51). У зв'язку з чим виникає запитання, чи розглядався у цьому підрозділі концепт LANGUAGE POLICY крізь призму власне лінгвістичного підходу, адже у п. 2.4. авторка аналізує концепт з урахуванням дефінітивного аналізу?

5. Текст дисертації має певні недоліки стилістичного та технічного характеру. Наприклад, «різноманітні запозичення, які витісняють уже наявні варіанти та які із часом втрачають свої значення» (с. 143).

Зазначимо, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях.

Вважаємо, що виклад наукових положень є ґрунтовним. Результати розвідки відображено в 21 публікації, зокрема в п'яти фахових видання України, три з яких – одноосібні, одна – у виданні, що входить до бази Scopus, дві статті – у наукових закордонних виданнях, десять праць апробаційного характеру та три публікації – в інших виданнях.

7. Апробація основних результатів дослідження.

Дисертаційна розвідка має достатню апробацію результатів та її широку географію. Основні положення представлено в доповідях на чотирьох міжнародних конференціях, зокрема на трьох закордонних міжнародних, п'яти всеукраїнських та одній регіональній.

8. Загальний висновок.

Зроблені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих теоретичних висновків, що мають суттєве значення для подальшого розвитку лінгвістики.

Добрушина Марія Юріївна має належний рівень професійної підготовки, ґрунтовну обізнаність наукових надбань у галузі когнітивної лінгвістики та концептології.

Результати дисертаційної розвідки мають як теоретичне, та і практичне значення. Теоретичне значення полягає в тому, що наслідком роботи є внесок до лінгвокогнітивного дослідження концептів, лексикології, когнітивістики, практичне – у можливості залучення результатів під час підготовки фахівців відповідної галузі знань, створення посібників або укладання довідників тощо.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація «Номінативний простір концепту LANGUAGE POLICY: лінгвокогнітивний та лінгводискурсивний аспекти спект» є завершеним, самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №431 від 21.03.22р.), а її авторка **Добрушина Марія Юріївна** заслуговує надання ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської
філології та лінгводидактики

Запорізького національного університету

Ганна ПРИХОДЬКО

Гідіше Танке
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
Запорізький національний
університет

завершено
О.А. Гречина